

УДК 327(477)(091)

О. В. Меженська
С. О. Вовк
Л. О. Новосколькова

УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ: ВІД НЕЗАЛЕЖНОСТІ ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

***Анотація.** У статті аналізується процес інституалізації, розвитку української дипломатії від моменту здобуття незалежності до сьогодення та процеси її трансформації, спричинені такими значимими історико-політичними подіями, як Помаранчева революція, Євромайдан, гібридна війна на Сході України, окупація частини територій України й анексія Автономної республіки Крим та широкомасштабною збройною агресією від 24 лютого 2024 року до сьогодення.*

Висвітлено ключові етапи трансформації дипломатичної служби України, зокрема: становлення зовнішньої політики, формування національних дипломатичних інститутів, а також інтеграційні процеси в міжнародних організаціях. Акцентовано увагу на пріоритетних принципах дипломатії незалежної України на окремих її етапах. Висвітлюються головні досягнення української дипломатії, зокрема укладання важливих міжнародних угод, участь у миротворчих місіях, просування європейської інтеграції, зміцнення відносин з сусідніми державами та стратегічного партнерства.

Акцентовано увагу на становленні нового виду дипломатії-кібердипломатії, як синергії реального і віртуального, де традиційні дипломатичні методи поєднуються з інноваційними технологіями для вирішення складних глобальних викликів.

Відстежуються виклики та проблеми, з якими зіткнулася українська дипломатія на шляху до утвердження свого місця на міжнародній арені.

Більш детально розглянуто виклики для дипломатії, спричинені російсько-українською війною. Звертається увага на особливі методи дипломатії, що є найбільш затребувані в сучасному світі, і які дозволяють суттєво підвищувати авторитет та імідж держав на міжнародній арені, та які є дієвими у відстоюванні національних інтересів.

На основі проведеного аналізу зроблено висновки щодо досягнень та перспектив подальшого розвитку української дипломатії, становлення її у системі міжнародних відносин в умовах сучасного конфліктного глобалізованого світу. Підтверджено, що одним з найефективніших засобів цілковитої побудови відносин між державами та іншими суб'єктами міжнародних відносин на довгостроковій основі, забезпечення світової стабільності, сприяння умовам налагодження миру та безпеки людства залишається дипломатія.

***Ключові слова:** дипломатія, багатовекторність, воєнна дипломатія, двосторонні відносини, євроінтеграція, окупація, анексія, агресія, кібердипломатія.*

DOI 10.34079/2226-2830-2024-15-39-96-119

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема інституціоналізації дипломатії незалежної України не є новою, але враховуючи сучасні реалії (окупація та подальша анексія АР Крим у березні 2014 року, початок збройного конфлікту на

Донбасі, квітень 2014 року та відкритої збройної агресії росії³⁹ на Україні з 24 лютого 2022 року) поставила на порядок денний питання переосмислення складників трансформації та становлення нової вітчизняної дипломатії воєнного часу, формування та зміни її принципів, уточнення історичних етапів.

Виходячи із визначення дипломатії як засобу здійснення зовнішньої політики, внутрішнього регулювання держави, народної дипломатії, що являє собою сукупність невоєнних практичних заходів, прийомів і методів, застосовуваних з урахуванням конкретних умов і характеру розв'язуваних задач; офіційна діяльність глав держав і урядів міністрів закордонних справ, відомств іноземних справ, дипломатичних представництв за кордоном та в державі, делегацій, представництв народної дипломатії на міжнародних конференціях зі здійснення цілей і задач зовнішньої політики держави, захисту прав та інтересів держави, його установ і громадян за кордоном та у державі та окресленої проблеми нашої розвідки, маємо дослідити не лише хронологію подій зовнішньополітичної діяльності України, а й методи та засоби дипломатії та дипломатичної діяльності, їх особливості та принципи від початку незалежності до сьогодення. Спираючись на джерельну та емпіричну бази, показати перетворення зовнішньої політики і дипломатії як політичного явища на організовану системну установчу інституцію, проаналізувати її функції, виявити критерії ефективності зовнішньої політики і дипломатії. Історичний аспект окресленої проблеми дослідження передбачає виявлення способів досягнення тих чи інших дипломатичних результатів, який відтворює процес трансформації української дипломатії.

При висвітленні завдань і практичної складової зовнішньополітичної діяльності влади, моделей дипломатії та її інститутів окресленого періоду ми пропонуємо підійти до нових методологічних засад, а саме: використати теорію інституцій та інституціональних змін у дипломатії незалежної України. З урахуванням політичних, правових, суспільних змін такий методологічний підхід дає можливість дослідити, як розвиваються дипломатичні інституції у відповідь на конкретні виклики, стимули, стратегії, і, відповідно, як варіанти вибору впливають на систему дипломатичних зносин України.

Стан наукової розробки проблеми. Серед наукових напрацювань з проблем становлення та розвитку міжнародних відносин, зовнішньої політики і дипломатії незалежної України слід розпочати з праць А. Зленко - першого міністра закордонних справ незалежної України, одного із тих, хто формував її зовнішню політику: «Нові реалії зовнішньої політики», «Важливий крок в Європу», «Україна-ООН: переговори, компроміси, рішення», «Зовнішня політика України: від романтизму до прагматизму», «Від внутрішніх потреб до зовнішніх пріоритетів», «Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін». Далі слід відзначити праці: «На основі прагматизму й виваженого ставлення до сучасних реалій», «Під знаком реформування ООН», «Історичний крок незалежної України», «Успішна зовнішня політика - це оптимальне поєднання економічної міцї та інтелектуального потенціалу нації» Г. Удовенка - міністра закордонних справ України (1994–1998 рр), який вважав, що система МЗС є «візитною карткою нашої держави, і від її якості часто залежить перше враження від знайомства з нею» а «зовнішня політика незалежної України не лише впливає з внутрішньої, а й продовжує її» (Богаєвський, Турянський, 2022). «Родзинки дипломатії» О. Балануца - дипломата, Надзвичайного і Повноважного Посла України в

³⁹ Слова «росія», «рф», «путін», «москва»- пишемо з маленької літери. «Написання назв «російська федерація «Національна комісія зі стандартів державної мови. 20 вересня 2023 року. <https://mova.gov.ua/news/napysannia-nazv-rosiiska-federatsiia>

Кувейті (2019—2024pp.), заступника Міністра оборони України з європейської інтеграції); С. Віднянського - «Державотворчий процес в Україні 1991- 2006», «Зовнішня політика України в умовах глобалізації (1991-2003 pp; 2004-2007pp; 2008-2012pp.): Анотована історична хроніка міжнародних відносин», «Україна в європейських міжнародних відносинах»; В. Ціватого: «Міжнародні відносини та зовнішня політика: системна історія 1914-2014 та інші. Тож у своїй розвідці ми звертаємося до робіт професійних дипломатів, які безпосередньо брали участь у формуванні дипломатії незалежної України, сприяли її розвитку.

Цікавим з наукової точки зору є аналітичне видання «Українська призма: зовнішня політика» (2015-2023pp), у якому надається щорічний звіт комплексного, системного аналізу діяльності МЗС України, Комітету у закордонних справах Верховної Ради України та інших інституцій, задіяних у формуванні та реалізації зовнішньої політики та дипломатичних зносин нашої держави. Проект експертів Ради зовнішньої політики «Українська призма» у партнерстві з Регіональним представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта започатковано у 2015р. З Аналітичними звітами можна ознайомитися в розділі «Спецпроекти» на <http://prismua.org>. Також емпіричну базу досліджень склали нормативно-правові акти, міжнародні Угоди з офіційних сайтів Верховної ради України та Міністерства закордонних справ, у тому числі довідкові матеріали.

Виклад основного матеріалу. Якщо виходити із теорії інститутів та інституціональних змін, запропонованої американським дослідником, економістом Дугласом Нортон, то інституціоналізацію української дипломатії слід розуміти як процес її перетворення на організовану системну інституцію, з певною структурою відносин, ієрархією та/чи підпорядкованістю у сфері влади, із виробленням та систематизацією певних правил, звичаїв, законів, норм, дипломатичних методів та інструментів, дипломатичного протоколу, інститутів дипломатії та міжнародно правових норм.

Інституалізація дипломатії відбувалася в органічній єдності зі становленням і розвитком України як незалежної держави у поєднанні із формуванням та розвитком її зовнішньої політики, яку можна розділити на етапи.

В. Сергійчук, Ю. Костенко, Б. Тарасюк, Г. Удовенко та інші пропонують визначають такі етапи: I етап – 1991-2004 – «Відновлення незалежності», II етап – 2004-2014 pp – Євроінтеграційний період, і III етап – з 2014 року і до тепер - «Сучасна дипломатія».

О. Бігняка пропонує історію незалежної України поділити на такі етапи зовнішньополітичної та дипломатичної еволюції: незалежність і конституціоналізм (середина 1990-х - середина 1996 року), багатовекторність (середина 1996 року - кінець 2013 року) та європейський і євроатлантичний курс (початок 2014 року і далі).

У своїй розвідці, ми будемо дотримуватися власної періодизації.

I-етап: середина 1990 р. — середина 1996р- «Унезалежнення, конституціоналізм та інституалізація дипломатії» – новий історичний та політичний, а у нашому дослідженні перший етап у розбудові нової незалежної української дипломатії та формування зовнішньої політики України. Датою започаткування української дипломатії можна вважати 16 липня 1990 р., коли Верховна Рада УРСР прийняла «Декларацію про державний суверенітет України», якою передбачалося право України самостійно вирішувати питання про стосунки з іншими державами, укладати з ними договори, обмінюватися дипломатичними і торгівельними представництвами: «як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими,

торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій;...виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах» (Декларація, 1990)

Напрямки і характер дипломатичної діяльності визначалися першими державними актами України, іще навіть до проголошення її незалежності. Так, «Декларація про державний суверенітет», прийнята 17 липня 1990 року, проголошувала не лише державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність, а й рівноправність у зовнішніх зносинах. Зокрема, Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах; виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, ... безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах (Декларація, 1990) та Постанова «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України в сфері зовнішніх зносин» від 25 грудня 1990 року, якою передбачалося встановлення дипломатичних стосунків з іншими державами,... акредитація консульських установ іноземних держав на території УРСР,... участь України у загальноєвропейських взаєминах, а також підготовка проєктів законів, які мали б регулювати зовнішньополітичні стосунки (Постанова ВР УРСР, 1990). Дані нормативні документи заклали фундамент у формуванні української дипломатії як самостійного суб'єкта міжнародних відносин.

На цьому етапі УРСР не мала ніякої системи дипломатичних зносин, лише центральний апарат УРСР та деякі його співробітники, які входили до складу дипломатичних представництв СРСР за кордоном (ЮНЕСКО в Парижі, міжнародні організації в Женеві та Відні). Питання двосторонніх дипломатичних зносин не піднімалося на порядок денний, бо, як відзначив А. Зленко, «...двосторонню дипломатію ми тоді навіть не могли уявити, тому що в нас не було жодного посольства» (Зленко, 2010).

Проте, слід відмітити, що на даному етапі формується інтерес закордонних лідерів до України, як суб'єкта політичних відносин. Про це свідчить і візит до України, тоді ще республіки у складі СРСР, тодішньої прем'єр-міністерки Великої Британії Маргарет Тетчер, і активність у налагодженні стосунків зі сторони Польщі, Угорщини, Чехословаччини, які вже на той час повалили комуністичні режими і встановили демократію в своїх країнах, і були готові підтримати Україну у її прагненні отримати незалежність від СРСР.

Важливими для розвитку дипломатичних відносин виявилися візити демократичних держав-сусідів. Перший цільовий візит до України президента Угорщини А. Гьонца відбувся у серпні 1990р. Утвердження двосторонніх відносин з Угорщиною знайшло продовження у низці угод: про співробітництво в гуманітарній сфері, забезпечення прав національних меншин і консульську конвенцію, які були укладені у травні 1991 р.

Важливою знаковою дипломатичною подією для тоді іще УРСР, яка боролася за незалежність, став візит тодішнього міністра закордонних справ Польщі Кшиштофа Скубішевського у вересні 1990р, за результатами якого було укладено «Декларацію про принципи і основні напрями розвитку українсько-польських відносин», заявивши про

своє прагнення до утвердження між ними, як суверенними державами, добросусідських відносин і підтримки (Декларація про принципи українсько-польських відносин, 1990).

Міждержавний характер мали візити до Києва президента Туреччини Тургута Озала (1990р) та тодішнього президента США Джоржа Буша 1 серпня 1991 року, що свідчили про формування самостійності України на міжнародній арені.

Тож, можемо стверджувати, що протягом 1990-1991 років одночасно з боротьбою за Незалежність України, розгорталася робота з міжнародного визнання нашої держави, формування самостійної зовнішньої політики, механізмів та інститутів її реалізації.

Після прийняття історичного Акта про незалежність України 24 серпня 1991 р. перед Україною постало завдання «будувати власну державу Для дипломатичної служби це означало насамперед створення базових атрибутів держави, у тому числі дипломатичне визнання міжнародним співтовариством, підтвердження суверенітету, визнання державних кордонів і територіальної цілісності. Одночасно слід було починати працювати на створення і підтримку мирного, дружнього оточення, яке сприяло б оптимальному розвитку України» (Красовицький, 2021) зазначав Анатолій Зленко, перший міністр закордонних справ незалежної України.

Зарубіжні держави не поспішали офіційно визнавати незалежну Україну, і тому з 24 серпня до 1 грудня 1991 р. в Україні продовжували працювати і функціонувати лише генеральні консульства, при цьому питання вручення вірчих грамот не стояло взагалі.

Після Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року, щодо незалежності України, на якому 90,32 % українців проголосували «За» і, таким чином, підтвердили Акт проголошення незалежності України, ухвалений 24 серпня 1991 р. та перетворили формальну правосуб'єктність держави в міжнародних відносинах на реальну. Перед Міністерством закордонних справ постало питання про: а) дипломатичне визнання України, яке було пов'язане із визнанням України міжнародним співтовариством; б) встановлення дипломатичних відносин та створення ефективної мережі дипломатичних і консульських представництв; в) розбудову комплексних двосторонніх відносин з іншими країнами; г) набуття членства в міжнародних організаціях і подальшу діяльність у них.

Першою, 1 грудня 1991р. Україну як самостійну державу, як суб'єкта міжнародних відносин визнала Польща. На другий після референдуму день, 2 грудня 1991 р., визнала нашу незалежність Канада. 4 грудня нас визнали Литва та Латвія, 5 грудня – Росія і Болгарія, 25 грудня – Америка. Того ж дня це зробили Мексика, Ізраїль, ФРН, Австралія та 26 грудня – Бразилія, 27 грудня – Китайська Народна Республіка, 28 грудня – Японія та Італія, 31 грудня – Велика Британія та Данія. За перший рік існування незалежної України її державну самостійність визнали понад 130 країн, дипломатичні відносини було встановлено із 110 із них, а 40 держав відкрили свої представництва в Києві (Голос України, 2011).

Завдяки сприянню І. Смешка (першого українського військового, військово-морського та військово-повітряного із питань оборони аташе при посольстві України у США (1992-1995 рр.) було підписано перший міжнародний документ про військове співробітництво між Києвом та Вашингтоном: Меморандум про взаєморозуміння та співробітництво з питань оборони та військових відносин 1993 року (Меморандум, 1993р.), цей документ є фундаментом для подальшої співпраці між нашими державами, яка отримала розвиток в оновленій Хартії стратегічного співробітництва Україна - США, підписаній у листопаді 2021 р.

Упродовж 1992 року українська дипломатія забезпечила укладення 35 міжнародних і 88 міжурядових угод. Серед яких зокрема: 26 лютого 1992 р. Президент Л. Кравчук підписав у столиці Фінляндії відомий Генсельський «Заключний акт Народи з питань безпеки та співробітництва в Європі», що на той момент був підписаний главами 33 держав європейського континенту, а також США і Канадою. Одним із найважливіших принципів документа є положення про відсутність територіальних претензій один до одного та про непорушність кордонів (Гельсінський акт, 2022).

Правовим підґрунтям відносин з ЄС стала Угода про партнерство та співробітництво від 14 червня 1994 р., яка, щоправда, набула чинності майже через чотири роки – 1 березня 1998 р. У лютому 1994 р. підписаний документ «Партнерство заради миру», яким закріплювалися засади миротворчої співпраці з НАТО та інші.

Україна стала важливим елементом зовнішньої політики: відкрилися перші дипломатичні місії в США, Канаді, Німеччині, Великобританії та інших ключових країнах; Україна бере участь у міжнародних організаціях, таких як ООН, ОБСЄ, Рада Європи.

Чи не найважливіший для незалежності і територіальної цілісності України документ тих років – Будапештський меморандум (Memorandum on Security Assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons), підписаний 5 грудня 1994 р., за яким США, Велика Британія та російська федерація дали гарантії Україні щодо непорушності її кордонів, у зв'язку з набуттям нею неядерного статусу (Меморандум, 1994). Пізніше до Будапештського меморандуму приєдналися Франція та Китай. Проте у 2014 році росія порушила цю угоду.

З погляду концептуальної визначеності зовнішньополітичного курсу України особливе значення мала: Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993р. «Про Основні напрями зовнішньої політики України», (втратила чинність у 2010р.), в якій вперше чітко визначено базові національні інтереси України, найголовніші завдання, принципи і засади, пріоритетні функції та головні напрями зовнішньополітичної діяльності, а також механізм реалізації зовнішньої політики і розбудови дипломатичної служби нашої держави. Так, у двосторонніх відносинах пріоритетними були визначені: відносини із сусідніми країнами; взаємини із стратегічно важливими партнерами та впливовими державами світу.

Щодо європейської інтеграції, то передбачалося подальше політичне та інституційне зближення з ЄС та еволюційне просування до кінцевої мети; входження України до Європейського Союзу; адаптування українського законодавства до норм ЄС та Ради Європи як ключовий інтеграційний елемент; поглиблення відносин України з НАТО як однією з основних складових всеохоплюючої системи європейської стабільності та безпеки.

У рамках багатосторонньої дипломатії пріоритетними напрями зовнішньополітичної діяльності було визначено: забезпечення ефективної участі держави в діяльності міжнародних організацій; налагодження ефективного регіонального та субрегіонального співробітництва, посилення ролі України в регіональних і субрегіональних організаціях, форумах та об'єднаннях; активізація діяльності в багатосторонніх домовленостях у галузі роззброєння, в т. ч. ядерного, заходах довіри, у миротворчих операціях та операціях з підтримання миру, безпекових режимах і контрольних механізмах (Про основні напрями зовнішньої політики, 1993).

Принципове значення з погляду зміцнення міжнародно-правової суб'єктності нашої держави у цілому та формування засадничих принципів її зовнішньої політики та зокрема мало ухвалення Верховною Радою України 28 червня 1996р. Конституції України. В Основному Законі України набули подальшого розвитку й конституційно

закріплені не лише головна мета і принципи національної зовнішньої політики та її визначальні напрями, а також зафіксовані повноваження у здійсненні зовнішньої політики Президента, Верховної Ради та Кабінету Міністрів України.

Згідно зі ст. 106 Конституції України керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави здійснює Президент України, який представляє державу в міжнародних відносинах, веде переговори та укладає міжнародні договори України, приймає рішення про визнання іноземних держав, призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях, приймає вірчі й відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав (Конституція, 1996)

Конституція незалежної України стала підґрунтям у визначенні правових засад й порядку організації дипломатичної служби України, які визначаються низкою інших законів України та указів Президента України, серед яких: закони «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991р., «Про дію міжнародних договорів на території України» від 10 грудня 1991р., «Про міжнародні договори України» від 22 грудня 1993р. та Укази Президента України: «Про Положення про дипломатичне представництво України за кордоном» від 22 жовтня 1992р., «Про Положення про дипломатичну службу в Україні» від 16 липня 1993р., «Про Консульський Статус України» від 2 квітня 1994р., «Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин» від 18 вересня 1996р.

Важливою складовою формування дипломатії на цьому етапі стала і кадрова комплектація. Звісно, що на початку її склад значною мірою становили особи, які не мали дипломатичної освіти і які не були кадровими дипломатами. Проте заснування Дипломатичної академії при МЗС України в 1995 р. стало важливим кроком на шляху перетворення української дипломатії на елітну. Наразі Дипломатична академія України імені Г. Удовенка при Міністерстві закордонних справ з липня 2017 року стала школою професійної дипломатії, центром професійного навчання та підготовки співробітників дипломатичної служби та інших державних службовців, які працюють у сфері зовнішніх зносин у центральних органах виконавчої влади (Дипломатична академія, 2024).

Слід вказати і на дипломатичні прорахунки. Першою великою зовнішньополітичною помилкою була відмова від атомної зброї, коли 14 січня 1992 р. росія, США та Україна підписали тристоронню угоду, згідно з якою всі атомні заряди мали бути демонтовані і вивезені до росії, а стратегічні бомбардувальники та шахти для запуску ракет – знищені за рахунок коштів, виділених США (Сіцінський, 2017, с.97-104). Наступним прорахунком була втрата Чорноморського флоту, який був готовий скласти присягу на вірність Україні.

Але, не зважаючи на помилкові кроки, за ці кілька років було закладено фундамент української дипломатії: визнання України міжнародною спільнотою, встановлення дипломатичних відносин з ключовими країнами, формування засад дипломатичної діяльності та встановлення пріоритетів у зовнішніх відносинах молодій українській державі та конституційне їх закріплення, формування дипломатичних відомств, підготовка нових українських дипломатів.

II етап, на нашу думку, припав на середину 1996 р. та кінець 1999 року – етап «Багатовекторної дипломатії». Даний період характеризувався перехідною економікою та процесами інтеграції України в міжнародну економічну систему, що передбачає глибоку взаємодію та співпрацю між державами.

Обрана стратегія багатовекторності полягала у створенні і підтримці дипломатичних, економічних зав'язків з різними державами, союзами та блоками. Саме

в цей період закладаються державні контакти та укладаються двосторонні міжнародні договори, щодо економічного та військово-технічного співробітництва, безпекові угоди. Серед знакових міжнародних двосторонніх договорів слід вказати на: Договір про відносини добросусідства та співробітництва між Україною і Румунією (1997р.); Хартія про особливе партнерство між Україною і НАТО (1997р.) (Україна в міжнародних., 2010, с. 262-263).

Окремо слід вказати на Договір про дружбу, партнерство і співробітництво між Україною і російською федерацією (1997р.), який мав на меті встановити стабільні та дружні відносини між двома сусідніми країнами. Документ визнавав державні кордони обох країн та невтручання у внутрішні справи одна одної, передбачав вирішення будь-яких спірних питань мирним шляхом. Ним передбачалися дружні відносини та співпраця у різних сферах, у тому числі й співпраця в міжнародних організаціях. Однак, через агресивні дії росії, анексію Криму та військовий конфлікт на Донбасі договір втратив свою актуальність і був припинений з 1 квітня 2019 року. Це стало важливим кроком у переформатуванні зовнішньої політики України, спрямованої на захист свого суверенітету і територіальної цілісності. Відмова від договору підкреслила серйозне погіршення відносин між Україною та росією, та припинення будь-яких форм партнерства та співробітництва.

Українська держава була зацікавлена і у всебічному розвитку багатостороннього економічного співробітництва з різними регіональними структурами пострадянського простору, передусім із тими, які не суперечать стратегічній меті розвитку держави – європейській інтеграції. Серед таких вирізняється ГУАМ, що поєднує держави зі схожими політичними та економічними зовнішніми орієнтаціями (Україну, Грузію, Азербайджан, Молдову, Узбекистан) (Чекаленко, 2010 с. 361). За визначенням Л. Кучми, Україна обрала напрям «економізації зовнішньої політики України». Координуюча роль у реалізації цього напрямку відводилася дипломатичному відомству України. На МЗС покладалися розвиток договірно-правової бази, пошук потенціальних партнерів та інвесторів, проведення антидемпінгових розслідувань, збір інформації про нові ринки збуту української продукції (Котик, 2020).

У цей час Україна стає повноправним членом Центральноєвропейської ініціативи (1997), набуває чинності Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом (1998), досягнуто принципової домовленості про вступ України до Міжнародного валютного фонду (МВФ), розпочалися переговори про вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ) (Варварцев, (ред.), 2010, с.262-263).

Уперше в історії сучасної української державності, 1997 р., представник України Г. Удовенко був обраний головою 52-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН. Спільно з генеральним секретарем ООН Кофі Аннаном вони провели ключові реформи в ООН, що привернуло увагу не лише до тодішнього міністра закордонних справ України, а й до країни загалом. *Як слушно сказав В'ячеслав Чорновіл: «Коли ми здобули незалежність, світ дізнався, що є така держава Україна. Коли Геннадія Удовенка обрали головою ГА ООН, світ зрозумів, що незалежна Україна – це назавжди»* (Надоленко, 2021).

У червні 1997р., після участі Президента України Л. Кучми у Парламентській асамблеї військово-політичної організації європейських країн – ЗЄС (Західноєвропейський союз), Україна залучається до участі в міжнародних миротворчих операціях та входить до другої десятки з більш ніж 80 держав – учасниць миротворчості (на той час близько 8 тис. українських військових та цивільних осіб

взяли участь в операціях щодо підтримання миру у Хорватії, Боснії і Герцеговині, Анголі, Таджикистані) (Україна в міжнародних., 2010, с. 252).

Цей етап визначається і низкою міжнародних документів, які окреслили подальший зовнішньополітичний курс України, зокрема курс на євроінтеграцію (Указ Президента України «Про заходи щодо вдосконалення механізму взаємодії з ЄС та його виконавчими органами» (1997) та «Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС і вдосконалення механізму співробітництва з ЄС» (1998), затвердження «Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу», «Про участь України в міжнародних миротворчих операціях» (1999р.), «Про дипломатичну службу»(2001р.). Як бачимо, пріоритетом у дипломатичній діяльності стають відносини з ЄС.

У відповідності з указом Президента України від 3 квітня 1999 р. було затверджено Положення про Міністерство закордонних справ України МЗС України, яке визначено центральним органом виконавчої влади з «забезпечення реалізації державної політики у сферах зовнішніх зносин України та координації заходів у цій сфері, в тому числі спрямованих на реалізацію стратегічних цілей зовнішньої політики України щодо забезпечення входження України в європейський простір та створення передумов для набуття Україною членства в Європейському Союзі (ЄС), Організації Північноатлантичного договору (НАТО)» (Троян, 2017).

Тож, на цьому етапі розвитку української дипломатії відбувається оформлення економічних відносин та відносин з ЄС.

Наступний етап української дипломатії початку XXI століття, дослідниками визначається часовими рамками (2000-2014рр.) Але на нашу думку, цей етап слід розділити, зважаючи на ті кардинальні зміни у напрямках зовнішньої політики, у свідомості громадян та прийнятті України світом, які відбувалися під впливом політичних подій. Ми пропонуємо розрізняти:

III етап з часовими рамками 2000-2004рр, та IV етап, з часовими рамками 2004-2013рр.(від Помаранчевої до Революції Гідності) які можна визначити як «оформлення курсу на євроінтеграцію та розвиток багатосторонніх відносин, боротьба за їх втілення, трансформація української дипломатії».

III етап-2000-2004рр З початком нового тисячоліття українська дипломатія зосередилася на *європейській інтеграції та розвитку багатосторонніх відносин*. Україна активізувала свої євроінтеграційні зусилля, і 14 квітня 2000 р. Указом Президента України було затверджено детальну Програму інтеграції України до ЄС, відповідно до якої український уряд почав розробляти щорічні Плани дій щодо її реалізації.

Пріоритетність співробітництва України з Європейським Союзом та окремими державами-членами пов'язана з обраним курсом до економічного прогресу, закладення основ політичної стабільності в регіоні у довгостроковій перспективі. Такими були, наприклад, укази Президента Л. Кучми «Про введення в дію Рішення Ради національної безпеки та оборони України, про інтеграцію України до євроатлантичних структур (2002р.), «Про державні програми з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки». На цьому етапі створено Державну раду з питань європейської та євроатлантичної інтеграції для координації дій органів влади з інтеграції України в політичний, економічний та правовий простір Європи.

Одночасно було розроблено Програму інтеграції України до ЄС до 2007 р. Основний пріоритет надавався гармонізації українського та європейського законодавства. Програма мала забезпечити входження України до європейського політичного, економічного та правового простору. Це дозволило йому вже у 2002 р.

виступити зі зверненням до парламенту України, яке отримало назву «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки».

У той же період (травень 2002 р.) на засіданні Ради національної безпеки та оборони (РНБО) Л. Кучма вперше заявив про намір України вступити до НАТО. У липні президент своїм Указом ввів у дію розроблену РНБО «Стратегію України щодо НАТО» (Тодоров, 2016).

Питання розбудови дипломатичних відносин та участі в програмах економічної співпраці знайшли своє відображення в «Угоді про формування Єдиного економічного простору (ЄЕП)» (2003) за участю України, Білорусії, Казахстану та РФ, метою якої було створення спільного ринку товарів, послуг, капіталів і робочої сили країн-учасниць.

Серед стратегічно важливих міждержавних договорів слід вказати на: «Угоду про створення Чорноморської групи військово-морського співробітництва» (2001р.), «Про співробітництво у сфері дослідження та використання космічного простору» (2001р.), «Угоду про технічне і фінансове співробітництво» (2002р.) та низку меморандумів про співробітництво (Україна в міжнародних., 2010, с.58, 94, 252). Українська дипломатія сприяє виходу вітчизняних виробників на міжнародні ринки, зокрема: налагодження науково-технічної співпраці харківських КБ ім. Морозова і заводу Малишева з чеським промисловим об'єднанням «Богемія», результатом якої стало створення танку Т-72МП (Котик, 2020 с. 106).

Із вище зазначеного можемо зробити висновки, що дипломатичні зусилля, спрямовані на європейську та євроатлантичну інтеграцію, на розширення дієвої участі України у діяльності міжнародних організацій, на розширення співробітництва, зміцненню її міжнародного авторитету та безпеки. Пріоритетом цих зусиль є не лише політична співпраця, але й розвиток економічних зв'язків, що сприяє стійкому економічному зростанню та інтеграції України в глобальні ринки. Такий підхід дозволив Україні ефективніше відстоювати свої інтереси та адаптуватися до вимог сучасного світового порядку.

Проте, підписання Україною Угоди про формування Єдиного економічного простору (2003) стало проявом прагнення українського президента Л. Кучми балансувати між ЄС, НАТО та росією. Ця Угода та посилення авторитарних тенденцій правління наприкінці каденції Л. Кучми, корупція, тіньова економіка, придушення свободи (справа Гонгадзе) стало причинами того, що Європа втратила зацікавленість у прийнятті України в члени ЄС та негативно вплинуло на формування європейського та євроатлантичного вимірів зовнішньої політики.

IV етап, це період 2004-2013рр – від Помаранчевої до Революції Гідності. На нашу думку, політичні події цього періоду мали значний вплив на *трансформацію зовнішньої політики та дипломатичних зносин.*

Помаранчева революція 2004р. – акт протесту українських громадян, викликаний масовими фальсифікаціями президентських виборів 2004 р. підвела ризиків під цілим етапом вітчизняної політичної історії, відкривши шлях до нової України. Помаранчева Революція призвела не лише до зміни правлячої еліти України, а й до переорієнтації внутрішнього і зовнішнього політичного курсу країни.

На цьому етапі МЗС України набуває широких повноважень у сфері зовнішньополітичної діяльності (згідно з указом президента В. Ющенка від 22 серпня 2005р. Про внесення змін до Указу Президента України «Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин»).

Президент України В. Ющенко відзначився відверто прозахідною політикою. Його закордонні візити були спрямовані на презентацію нової України як серйозного європейського партнера та необхідність заручитися підтримкою з боку основних стратегічних партнерів. Основними напрямками євроінтеграційного процесу стають: адаптація законодавства України до європейського законодавства, забезпечення прав людини; економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною і ЄС; адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС; культурно-освітня і науково-технічна інтеграція; галузева співпраця, тощо. Такої зовнішньополітичної активності не проявляв і, як результат, такого успіху не мав жоден із попередніх президентів України, на яких також покладалися певні надії (Бурба, 2005). Офіційно задекларовані пріоритети діяльності української дипломатії на 2005 р. були визначені програмами: «Українська дипломатія назустріч людям», що передбачала системні зміни в діяльності міністерства відповідно до кращих європейських практик; «Відкриємо світ для українців», що включала роботу над приєднанням України до Європейської угоди про молодіжну картку, до Угоди про Центр європейських мов, до Болонського процесу та активізацію переговорного процесу щодо правового захисту українських трудящих-мігрантів і спрощення процедури працевлаштування наших співвітчизників за кордоном; «Кордони України: прозорі для людей і бізнесу, закриті для злочинців», де МЗС мала виступати активним провідником політики максимального спрощення процедур прикордонного контролю для мандрівників і перевізників; «Європейська і євроатлантична інтеграція – це передусім демократичні цінності і стандарти» – українська дипломатія повинна була зосередитися на встановленні нових, динамічних і взаємовигідних відносин із Брюсселем, Лондоном, Парижем, Берліном, Римом і рештою європейських столиць, зацікавлених у зміцненні загальноєвропейського політичного, економічного, культурного і безпекового простору; вихід України у світовий цивілізований простір передбачався програмою «Українська культура у світі».

Ключове положення зовнішньої політики України щодо вступу України до ЄС та НАТО відображено в Указі президента «Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 25 листопада 2005 р. «Про невідкладні заходи щодо подальшого розвитку відносин України та Організації Північноатлантичного договору (НАТО)». Цим документом одним із пріоритетів діяльності уряду проголошувалося забезпечення реалізації державної політики щодо співробітництва України та НАТО, зокрема досягнення критеріїв членства Києва в Альянсі (Чекаленко, 2014).

Слід відзначити, що вперше в українському уряді з'явилася посада віце-прем'єр-міністра з питань євроінтеграції.

Постановою Кабінету Міністрів від 12 липня 2006 р. затверджується Положення про Міністерство закордонних справ, згідно з яким МЗС України визначається як центральний орган виконавчої влади, є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері зовнішніх зносин України та координації відповідних заходів, зокрема тих, що спрямовані на досягнення стратегічних цілей зовнішньої політики України щодо забезпечення входження України в європейський простір і створення передумов для набуття Україною членства в Європейському Союзі (ЄС), Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Цим документом визначаються основні завдання, серед яких: участь у забезпеченні національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирної і взаємовигідної співпраці на міжнародній арені; сприяння забезпеченню стабільності міжнародного становища України, піднесенню її міжнародного авторитету; створення сприятливих зовнішніх умов для зміцнення незалежності, державного суверенітету, економічної самостійності і збереження

територіальної цілісності України; захист прав та інтересів громадян України за кордоном; сприяння розвиткові контактів з українською діаспорою, надання їй підтримки з боку України. Також чітко визначається структура МЗС та функціонал його підрозділів (Положення про МЗС, 2006).

Знаковими дипломатичними досягненнями щодо євроінтеграції стали: підписаний у Брюсселі 21 лютого 2005 р. «План дій Україна – Європейський Союз», розрахований на 2005-2008 рр., затвердження ЄС для України статусу «Спеціального сусідства» 25 лютого 2005р.; Україна визнана як держава з ринковою економікою (грудень 2005 р.); Угода про реадмісію (примусове повернення трудових мігрантів,) між Україною та Європейським Союзом у 2007 р.; спрощення візового режиму для певних категорій громадян України (візи на 5 років змогли отримувати журналісти, бізнесмени, члени офіційних делегацій, родичі громадян України, які мають право на проживання в ЄС. Багаторазові візи на один рік видавалися діячам науки, культури, спортсменам, професійним перевізникам, членам екіпажів поїздів, учасникам програм обміну; для пенсіонерів, дітей до 18 років, студентів, перевізників та українців, які їдуть до своїх родичів за кордон, євровіза взагалі стала безкоштовною) (Шлях до безвізу, 2017). У березні 2007 р. розпочалися переговори щодо укладення нової посиленої угоди про політичну асоціацію та економічну інтеграцію між Україною та Євросоюзом (що тривали, як відомо, понад 5 років – до парафування повного тексту Угоди про асоціацію між Україною і ЄС 30 березня 2012 р.).

Головною перемогою української держави та її дипломатичного корпусу у просуванні економічних інтересів України на світовому ринку є вступ України в 2008 р. до СОТ. Це стало важливою подією для подальшої інтеграції української економіки у світову, що забезпечує певний режим для українських товарів та послуг у межах ринку СОТ(вільна торгівля товарами та послугами з 164 країнами-членами СОТ; доступ до найефективнішої системи вирішення торговельних спорів; можливість укладення угод про вільну торгівлю з іншими перспективними державами- партнерами).

Станом на 2008 р. в Україні діяли понад 130 посольств іноземних держав. Україна, у свою чергу, мала на той час свої посольства у 80 країнах, 34 консульства, 8 постійних представництв при міжнародних організаціях і одне непостійне – разом 123 зарубіжні представництва (Макар, 2017 с.88-89).

Втілюючи у дипломатичну практику відмову від багатовекторного зовнішньополітичного курсу, роблячи акцент на європейську і євроатлантичну інтеграцію українська влада вперше, з часу проголошення незалежності, спробувала визначитися як альтернативний щодо росії регіональний лідер, що призвело до загострення українсько-російських відносин та економічних конфліктів. За кілька років Україна та росія пройшли шлях від формально існуючого стратегічного партнерства до стану, коли держави стали геополітичними противниками.

Проте, відсутність практичної підтримки з боку європейського істеблішменту та реальних реформ і результатів європейської інтеграції України посилили вплив проросійських політичних сил у країні і призвели до поразки проєвропейських політиків на президентських виборах в Україні у 2009 р.(до влади прийшов проросійський президент В. Янукович) та реверсу курсу зовнішньої політики в бік росії. Український президент ліквідував міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу до НАТО, підписав у 2010 році Угоду між Україною і Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, згідно з якою термін перебування Чорноморського флоту Російської Федерації у Севастополі було подовжено аж до 2042 року (так звані «Харківські

угоди»). Це фактично розвернуло Україну від ЄС назад до росії і, водночас, на думку багатьох експертів, зумовило анексію Криму рф.

У 2011-2013 рр. росія наполегливо пропонувала Україні різні варіанти налагодження тісної взаємодії в економічній сфері: приєднання до проєкту створення Єдиного Економічного простору (ЄЕП). Ці зусилля росії не принесли бажаного результату. Українська сторона декларувала прихильність до розвитку співпраці з росією, проте робила все навпаки – прагнула прискорити свій рух у бік ЄС, ініціюючи прискорення підписання угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі (Зінько, 2012). Проте, відмова президента України підписати Угоду про асоціацію з ЄС на Вільнюському саміті 28 листопада 2013 р. призвела до суспільного невдоволення, що переросло у національний спротив (Євромайдан) проти відходу політичного керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на Європейську інтеграцію та подальшої відмови від цього курсу, яке супроводжувалося силовим розгоном учасників протесту проти цього рішення 30 листопада, що згодом переріс у нову українську революцію – Революцією гідності.

Вона призвела до зміни влади і поклала початок новому етапу у взаємовідносинах України і ЄС. Зокрема, Євросоюз виявив готовність надати Україні морально-політичну підтримку, і у 2014 р. підписав з нею спочатку політичну, а згодом й економічну складову Угоди про асоціацію, яка апріорі стала фактичним чинником вирішального цивілізаційного вибору України.

Наступним, V етапом, досить значним у розвитку та трансформації дипломатії є період (з 2014р.до 22 лютого 2024р)- Україна в умовах гібридної війни з рф та посилення європейського та євроатлантичного курсу.

Революція Гідності та подальші події стали переломними моментами в історії української дипломатії. Зміна зовнішньополітичного курсу на прозахідний, анексія Криму та війна на Донбасі призвели до значної міжнародної підтримки України з боку ЄС та США. Протягом цього періоду українська дипломатія активно працювала над посиленням міжнародного тиску на росію, забезпеченням економічної та військової допомоги.

Вагомим здобутком української дипломатії стало підписання у Брюсселі 21 березня 2014 р. політичної складової, а 27 червня того ж року – повного тексту Угоди про асоціацію з Євросоюзом та її ратифікація Верховною Радою України і Європейським парламентом. Введення Європейським Союзом для громадян України безвізового в'їзду на свою територію, у тому числі й з метою працевлаштування. Значно розширилися можливості для навчання українських студентів у європейських, американських та канадських університетах.

Гібридна агресія росії проти України не була випадковою, вона стала логічним продовженням російської політики на пострадянському просторі. Головною метою росії у протистоянні з Україною є цілковите підпорядкування її своєму контролю при формальному збереженні незалежності, мінімізація міжнародної суб'єктності України.

Не зважаючи на анексію Криму, окупацію частини Луганської та Донецької областей та збройний конфлікт на Сході, Україна визнається суверенною державою. Станом на 2017р. її визнали вже 174 країни світу, а 171 встановила з нею дипломатичні відносини. В Україні діє понад 140 дипломатичних представництв інших держав. А Дипломатичний корпус нараховує майже 2500 осіб, у тому числі 1214 фахових дипломатів. У Києві акредитовані послы практично 70 держав. Крім того, в Україні діє 75 іноземних консульських установ, майже 20 представництв міжнародних організацій. Наша ж держава бере участь у роботі 77 міжнародних організацій. Посольства України діють у 182 державах, у тому в 98 – за сумісництвом, а консульські установи – в 19

держав, почесні консульства – у 71 державі, представництва – при 8 міжнародних організаціях (Макар, 2017-с.88). А на 2017 рік Україна мала дипломатичні стосунки з понад 180 державами світу (Клімкін, 2017).

З метою збереження суб'єктності, Україна обирає дипломатію примусу. Пам'ятаємо, що концепцію дипломатії примусу було сформульовано у середині ХХ ст. американськими вченим А. Джорджем як альтернативу застосуванню військової сили. Її мета – змусити противника прийняти свої вимоги або досягти компромісу на найбільш сприятливих для себе умовах, одночасно уникаючи небажаної військової ескалації. Основним інструментом такої стратегії є застосування сили у вигляді санкції, хоча іноді вдаються і до обмеженого застосування військової сили (наприклад, точкових бомбувань військових об'єктів). Це знайшло відображення у Стратегії національної безпеки.

У 2015 р. до Стратегії національної безпеки України окремим пунктом було внесено положення про російську загрозу. У вересні 2020 р. діє нова версія Стратегії, сформована під впливом «тривалого конфлікту з росією», при тому остання позначена в документі як «довгострокова загроза національним інтересам та безпеці України». У новому документі збереглися тези щодо необхідності збереження міжнародного тиску на росію як гарантії недопущення ескалації конфлікту. Україна закликає міжнародні організації підтримати її у протистоянні «російській агресії» (Чумак, Донський, Львова, Пресняков, 2020). Новою Стратегією зовнішньополітичної діяльності України, затвердженою 26.08.2021р., окреслено, зокрема, такі цілі: відновлення миру й територіальної цілісності, формування безпечного середовища дипломатичними засобами, формування та просування позитивного іміджу України, підтримка українців за кордоном та інші.

З погляду концептуальної визначеності зовнішньополітичного курсу України особливе значення мали: закони України: «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості» (2014р.); «Про дипломатичну службу» (2018р, зі змінами); «Про національну безпеку України» (2018, зі змінами) тощо.

З означеного, можемо зауважити, що разом із боротьбою за збереження суверенітету українська дипломатія продовжує/посилює роботу щодо втілення обраного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

VI етап – сучасний (від 24 лютого 2022р - до сьогодні) – Дипломатія в умовах повномасштабної війни з росією – дипломатія воєнного часу. Відкрита збройна агресія із застосуванням летальної зброї, окупацією значної частини території України, захопленням стратегічних об'єктів, геноцидом українського народу поставила перед дипломатичними відомствами нові, інші завдання, інші виклики. Війна – це боротьба за виживання і відповідальність перед тими, хто жертвує й ризикує всім.

Суб'єкти дипломатичних відносин, які є задіяними в етапах цієї війни постійно зіштовхуються з новими викликами та загрозами. З цього приводу досить гарно висловлює свою думку Г. Федорова: «Сучасна дипломатія стала фрагментованою та багатошаровою, як по горизонталі – із більшою кількістю держав, які сьогодні займаються дипломатією, – так і по вертикалі – з державними, а також недержавними акторами, залученими до дипломатії» (Федорова, с. 12). Відповідно до цього починають відігравати свою базову роль не лише класичні методи дипломатії, але й ті, що є найбільш затребувані в сучасному світі, і які дозволяють суттєво підвищувати авторитет та імідж держав на міжнародній арені, щоб в подальшому відстоювати власні та надзвичайно життєві національні інтереси.

Дипломатія воєнного часу слугує певним своєрідним комплексом, який складається з різних видів специфічної (галузевої) дипломатії. Вона має чітко виражений та структурований механізм планування державної політики в досить складних умовах російсько-української війни.

Відзначимо десять напрямів/принципів української дипломатії воєнного часу, які були презентовані на I Форумі дипломатії воєнного часу: 1) Відповідність міжнародних заяв внутрішнім реформам, особливо у форматі європейської та євроатлантичної інтеграції України. Дипломатичний акцент в адвокації на конкретних кроках, які були зроблені на шляху до членства. 2) Перехід стратегічних комунікацій на рівень індивідуального підходу та врахування прагматичних інтересів партнерів, пошук аргументів, чому партнерам повинно бути вигідно підтримувати Україну в майбутньому. 3) Активізація діалогу з великим бізнесом та транснаціональними корпораціями, які можуть стати локомотивом післявоєнної реконструкції України та лобістами проукраїнської політики у відповідних країнах. 4) Лідерство України у міжнародних організаціях не тільки щодо питань, безпосередньо пов'язаних із подоланням наслідків російської агресії, а й таких, де Україна набула значного досвіду через війну, або актуальність яких піднялася на новий рівень (ядерне нерозповсюдження, безпека критичної інфраструктури, захист від сексуального насильства під час війни, права дітей під час конфліктів, покарання за воєнні злочини тощо). 5) Повернення до практики особистих візитів керівництва держави, міністра закордонних справ та народних депутатів до країн, які потребують особливої уваги. 6) Врахування часових рамок електоральних циклів у стратегічних партнерів при підготовці важливих рішень або адвокації серйозних рішень на користь України. 7) Залучення потенціалу країн-партнерів для побудови відносин із третіми країнами та регіонами, де Україна не має власної історії активних відносин та достатнього дипломатичного представництва. 8) Поєднання політичного лідерства України та країн-партнерів у адвокації та поглибленні окремих напрямів дипломатії воєнного часу, що потребують широкого міжнародного схвалення. 9) Посилення кадрового потенціалу закордонних дипломатичних установ України: розв'язання питань неуккомплектованості, припинення практики зволікання з призначенням очільників, оперативне відкриття посольств України, які були анонсовані у 2022 р. 10) Синергія державних органів та представників експертного середовища та громадських організацій з метою просування міжнародного порядку денного України та відстоювання її національних інтересів (Українська призма, 2023, с. 293-295).

Важливими при аналізі особливостей військової дипломатії стали положення, які пролунали 12 квітня 2024 р. на I Форумі дипломатії воєнного часу, ініційованого та організованого Мережєвим аналітичним центром у сфері зовнішньої політики і міжнародної безпеки за підтримки Представництва Фонду імені Фрідріха Еберта. У своїй програмній доповіді міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба чітко провів паралелі між дипломатією мирного та воєнного часу: 1) воєнна дипломатія завжди повинна мати в собі союзників, які підтримують зусилля в цій війні; 2) у воєнній дипломатії, на відміну від дипломатії мирного часу, повинно бути переконання для пошуку тез та аргументів; 3) воєнна дипломатія враховує всі можливі зміни поведінки, що відбувається між миром та війною⁴⁰.

Міністр МЗС України Д. Кулеба сформував нові сім принципів воєнної дипломатії: *впертість*: «почувши негативну відмову, дипломат воєнного часу б'ється

⁴⁰ Олена Меженська брала он-лайн участь у роботі I Форуму дипломатії воєнного часу 12 квітня 2024 р., в роботі використані нотатки.

до тих пір, поки не буде позитивного результату»; *вміння не боятися ставити друзів у незручне становище*: «якщо потрібно витягнути друзів із зони комфорту, то обов'язково потрібно це робити»; *непотрібність іншого «плану Б»*: «або йде досягнення певного результату, або всім настане кінець»; *максимальне стиснення часу для прийняття рішень*: «під час війни ти не маєш часу на затримку важливих рішень»; *гнучкість рішень у стилі «меню»*: «військова дипломатія – це поєднання жорсткості, принциповості та гнучкості»; *усі говорять з усіма* та чіткість у прямові висловлювань, що є доречними у конкретній ситуації (Кулеба, 2024).

Для розкриття сутності певних особливостей військової дипломатії в умовах збройної агресії російської федерації проти України потрібно більш чітко проаналізувати діяльність наших партнерів, які фактично мають усі спроможності для надання важливої військової допомоги, щоб зупинити агресора і не дати йому досягти власних стратегічних цілей. Доречним в цьому розумінні є приклад співпраці в рамках своєрідного «трикутника» (Україна – ЄС – НАТО). Згідно з результатами аналітичного дослідження зовнішньої політики України щодо військової дипломатії, яке було проведене громадською організацією «Рада зовнішньої політики «Українська призма», між Україною, ЄС та НАТО була досягнута відповідна домовленість щодо модернізації та створення механізму координації підприємств оборонно-промислового комплексу нашої держави та країн-членів ЄС задля підвищеного виробництва та закупки артилерійських боєприпасів, в яких є дуже гостра потреба для України (Українська призма, 2023, с. 285). Військова дипломатія має такі особливості: 1) злагоджені воєнні контакти між оборонними відомствами, зокрема військовим комітетом НАТО та Пентагоном; 2) створення міжнародних оборонних компаній та коаліцій з надання різних видів озброєння (наприклад, формат «Рамштайн»); 3) підписання двосторонніх та багатосторонніх угод між державами, які містять підкріплені військовою сферою гарантії безпеки для України.

Важливими складовими структури дипломатії воєнного часу виокремлюють такі її види: військова; публічна; цифрова (медійна); кібердипломатія, культурна, санкційна та ін. За рахунок поєднання цих складових частин дипломатія воєнного часу зберігає свою повноцінну функціональність.

Як зазначає аналітичне дослідження зовнішньої політики України за 2023 р., Основним завданням публічної дипломатії в умовах війни є системна протидія російській дезінформації та нейтралізація російської пропаганди, а також посилення міжнародної підтримки України у протистоянні збройній агресії росії», посилення підтримки та збереження міжнародного фокуса уваги до України (Українська призма, 2023, с. 299).

Війна в Україні фактично є першою в світі, яка відбувається водночас і в інформаційному просторі, де діють різноманітні організації та структури ворога, які щоденно намагаються зруйнувати інформаційне поле України, поширюючи при цьому провокативні, а також дезінформаційні матеріали. Популярності явища хакерських (DDoS) атак на об'єкти критичної інфраструктури для виведення їх з ладу, дають підстави визнавати цифрову дипломатію одним із пріоритетних напрямків з боку держав, що знайшло відображення і в державній Стратегії публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 (Стратегія, 2021-2025).

На стадії формування і новий вид дипломатії – кібердипломатії, увага на яку була сфокусована експертами МЗС України та дипломатами на I науково-практичній конференції з питань кібердипломатії, яка відбулася 15-16 травня 2024 р. Основними пріоритетами роботи у сфері кібердипломатії визначено: 1) безпековий вимір – пошук і налагодження контактів з союзниками, протидія дипломатичним та іншим зусиллям

ворогів; 2) гуманістичний вимір – захист прав людини, цінностей свободи, автономності і демократії; протидія монополізації, концентрації влади; 3) технологічний вимір: залучення передових технологій, підвищення технологічної спроможності. Партнерами є ТНК, деморатичні держави та інтернет-олігархи; 4) економічний вимір – розширення можливостей для бізнесу, економічне зростання; 5) правовий вимір – лідерство у створенні і просуванні збалансованих норм щодо регулювання кіберпростору.⁴¹

Такий самий підхід має екстраполюватися і на цифрову політику міжнародних відносин глобального рівня, враховуючи світові тренди та агресивну війну, яку розв'язала росія. Бажання захистити себе, свої інформаційні системи і підвищити загальну кіберстійкість у державі – це те, що має об'єднувати всіх.

Специфічною є і санкційна дипломатія. З моменту початку неспровокованої повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України 24-го лютого 2022 р., Україна та міжнародні партнери запровадили низку санкцій проти рф. З 31 січня 2024 року в Україні почав функціонувати Державний реєстр санкцій (<https://drs.nsd.gov.ua/>) – інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує надання безоплатного публічного доступу до актуальної та достовірної інформації про всіх суб'єктів, щодо яких застосовано українські обмежувальні заходи. Дані в Реєстрі є відкритими, загальнодоступними, оперативно оновлюються. Тому ми залишаємо за собою право надати лише посилання на вказаний реєстр.

Єдине, зазначимо, що на сьогодні російська федерація є найбільш підсанкційною країною світу і наразі саме санкції є найбільш дієвим інструментом впливу на країну-агресора з боку цивілізованої світової спільноти. Важливим елементом роботи Міністерства закордонних справ України на санкційному напрямі є взаємодія зі столицями держав-членів ЄС, США, Великої Британії, Канади, Швейцарії, Австралії, Японії, Нової Зеландії та низки інших країн-партнерів(Санкції проти рф, 2024).

Важливим напрямком дипломатичної роботи МЗС України, стало створення та запуск вебпорталу про воєнну дипломатію – «Wartime Diplomacy: українська воєнна дипломатія у часи повномасштабної російської агресії» wartimediplomacy.mfa.gov.ua, де розміщено ключові результати дипломатичних зусиль України, а також відзначено значущі події від початку повномасштабного вторгнення.

Війна триває. Дипломатичний фронт працює. Пріоритетними складовими дипломатичної діяльності є військова дипломатія, санкційна дипломатія, публічна, кібердипломатія. Залишаються значимими економічна, культурна, гуманітарна.

Висновки. Отже, сучасна українська дипломатія, незважаючи на численні виклики, показала свою ефективність і важливість у забезпеченні національних інтересів України. Вона не лише пройшла шлях інституалізації, а й продемонструвала здатність до трансформації та адаптації в умовах кризових ситуацій, що стало запорукою зміцнення її позицій на міжнародній арені.

Процес інституалізації української дипломатії позначився значними викликами, починаючи від інтеграції в міжнародну спільноту, встановлення двосторонніх і багатосторонніх відносин, до подолання внутрішніх і зовнішніх криз та здобуття повної суб'єктності. Стратегія багатовекторності полягала у створенні і підтримці дипломатичних, економічних зав'язків з різними державами, союзами та блоками.

⁴¹ Олена Меженська, приймала участь у I науково-практичній конференції з питань кібердипломатії, яка відбулась 15-16 травня 2024 р. Матеріали викладені у статті за результатами вказаної конференції.

Важливими етапами в українській дипломатії стали періоди від Помаранчевої до Революції Гідності, які можна визначити як «оформлення курсу на євроінтеграцію та розвиток багатосторонніх відносин, боротьба за їх втілення, трансформація української дипломатії» та дипломатія в умовах гібридної війни з рф (2014-2022р). Адже разом із боротьбою за збереження суверенітету, українська дипломатія продовжує/посилює роботу щодо втілення обраного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

Новим етапом у трансформаційних та інституційних змінах української дипломатії стає – дипломатія в умовах повномасштабної війни з росією – дипломатія воєнного часу (від 24 лютого 2022р – до сьогодні). Адже поруч із адаптацією до мінливих умов, на порядок денний виходить завдання мобілізації міжнародної спільноти для підтримки України, зосередити зусилля на отриманні військової, економічної та гуманітарної допомоги. В цих умовах українська дипломатія виявила надзвичайну стійкість і здатність до швидкого реагування, що стало запорукою значного зміцнення її позицій на міжнародній арені.

Пройшовши складний шлях з моменту здобуття незалежності й постійно адаптуючись до змінних умов та викликів міжнародної арени, Україні вдалося заручитися міжнародною підтримкою, зміцнити свої позиції в світі та закласти основи для майбутнього розвитку. Протягом всього окресленого періоду, принципи української дипломатії базуються на миролюбній політиці, дотриманні міжнародного права та прагненні до європейської і євроатлантичної інтеграції.

Наразі українська дипломатія відіграє ключову роль у формуванні міжнародного іміджу України, захисті суверенітету, збереженні територіальної цілісності України, захисті національних інтересів та забезпеченні стабільності в регіоні, донесенні до українського суспільства й міжнародного співтовариства правди про багатовікове російсько-українське протистояння й російсько-українську війну з 2014 – до теперішнього часу, її істинні причини та можливі геополітичні наслідки, про жахливі злочини російських окупантів на українській землі, постійній боротьбі із російською брехливою пропагандою, донесенні до світової спільноти людиноненавистницької ідеології «рашизму», що становить загрозу існуванню всієї людської цивілізації і потребує знищення.

Перспективи української дипломатії залежать від термінів та умов закінчення війни, від подальшої консолідації міжнародної підтримки, від можливості якнайшвидшої успішної інтеграції до європейських і євроатлантичних структур та продовження реформ, спрямованих на зміцнення демократичних інститутів і верховенства права в Україні та внутрішньополітичної ситуації.

Бібліографічний опис

- Богаєвський, Ю. та Турянський, І., 2022. Кредо його життя. *Постаті та події* [онлайн] Доступно: <<http://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2022/01/78-2021.pdf>> [Дата звернення 5 червня 2024].
- Бурба, І., 2005. Посилення зовнішньополітичної співпраці-передумова розвитку якісної нової української дипломатії. *Помаранчева революція: внутрішній та зовнішній аспекти*. [онлайн] Доступно: <<http://www.ya.org.ua/old/brochure/2005/05.html>> [Дата звернення 4 червня 2024].
- Варварцев, М. М. (ред.), 2010. *Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. Випуск Предметно-тематична частина: Д-Й*. К.: Ін-т історії України НАН України.

- ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф. Еберта, 2024. Українська призма: Зовнішня політика 2023. Аналітичне дослідження. Київ: ТОВ «Вістка».
- Голос України, 2011. *Газета Верховної Ради України. Перші кроки*. [онлайн] Доступно: <<http://www.golos.com.ua/article/115849>> [Дата звернення 1 червня 2024].
- Декларація про державний суверенітет України. *Верховна Рада України* [онлайн] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>> [Дата звернення 9 червня 2024].
- Декларація про принципи і основні напрями розвитку українсько-польських відносин, 13 жовтня 1990 року. *Верховна Рада України* [онлайн] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_176#Text> [Дата звернення 5 червня 2024].
- Дипломатична академія при МЗС України. *Офіційний сайт МЗС України*. [онлайн] Доступно: <<https://mfa.gov.ua/pro-ministerstvo/struktura/diplomaticzna-akademiya>> [Дата звернення 4 червня 2024].
- Зінько, І., 2012. Україна у новій геополітичній реальності: стратегічний посередник чи буфер? *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*, 30, с. 113-120
- Зленко, А., 2010. Переосмислюючи зовнішню політику України: важкий шлях до досягнення консенсусу. *Дзеркало тижня* [онлайн] Доступно: <<http://dt.ua/articles/59267>> [Дата звернення 9 червня 2024].
- Клімкін, П., 2017. Заснування української дипломатичної служби – один з найголовніших результатів Української революції 1917-1921 років. *Зовнішні справи*, 12, с. 3.
- Котик, Б., 2020. Економізація зовнішньої політики незалежної України. (Online) «*Політичне життя*», 3. DOI: <<https://doi.org/10.31558/2519-2949.2020.3.13>> [онлайн] Доступно : <<https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/9324>> [Дата звернення 4 червня 2024].
- Красовицький, О., 2021. Дипломатія і політика Анатолія Зленка. Уривок із книги. *Lb.ua. Дорослий погляд на світ*. [онлайн] Доступно: <https://lb.ua/blog/aleksandr_krasovitskiy/494422_diplomatiya_i_politika_anatoliya.html> [Дата звернення 5 червня 2024].
- Кулеба, Д., 2024. Жорстко, без правил та без "плану Б": сім принципів української дипломатії воєнного часу від Дмитра Кулеби, *Європейська правда*. [онлайн] Доступно: <<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/04/15/7183772>> [Дата звернення: 18 травня 2024].
- Макар, Ю., 2017. Століття української дипломатії. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: збірник наукових статей*, 35-36, с. 77-94
- Меморандум про взаєморозуміння і співробітництво в галузі оборонних та військових відносин між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки Дата підписання: 27.07.1993 *Верховна Рада України* [онлайн] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_089#Text> [Дата звернення 1 червня 2024].
- Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. 5 грудня 1994 року. *Верховна Рада України* [онлайн] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text> [Дата звернення 4 червня 2024].
- Надоленко, Г., 2021 Згадуючи одного з батьків-засновників української дипломатичної служби Геннадія Удовенка. *Дзеркало тижня*. Кредо дипломата. [онлайн]

- Доступно: <<https://zn.ua/ukr/international/kredo-diplomata.html>> [Дата звернення 4 червня 2024].
- Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. *Гельсінський акт: 47 років по тому*. [онлайн] Доступно: <<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/helsinskyu-akt-47-rokiv-po-tomu>> [Дата звернення 4 червня 2024].
- Положення про Міністерство закордонних справ України. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів від 12 липня 2006 р. №960 *Верховна Рада України* [онлайн] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2006-%D0%BF#Text>> [Дата звернення 5 червня 2024].
- Постанова ВР УРСР Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України в сфері зовнішніх зносин. *Верховна Рада України* [онлайн] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-12#Text>> [Дата звернення 5 червня 2024].
- Про Основні напрями зовнішньої політики України. Постанова ВРУ 3360-ХІІ від 2 липня 1993 року. *Верховна Рада України* [онлайн] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>> [Дата звернення 9 червня 2024].
- Санкції проти РФ. Публікація від 21 квітня 2024р. [онлайн] Доступно: <<https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf>> [Дата звернення: 26 травня 2024].
- Сіцінський, Н., 2017. Концептуальні принципи зовнішньо-політичної діяльності України та її нормативно-правове наповнення. *Інвестиції: практика та досвід*, 5, с. 97–104.
- Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 рр. [онлайн] Доступно: <<https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Стратегії/public-diplomacy-strategy.pdf>>: [Дата звернення: 26.05.2024].
- Тодоров, І, 2014. Війна на українському Сході: геополітичні витоки. *Геополітика України: історія і сучасність*, 2, с. 285-295
- Троян, С., 2017. Українська дипломатія: шлях тривалістю 100 років. Зовнішні справи. *Політика і час*, 11, с. 31-34.
- Укрінформ, 2017. *Шлях до безвізу. Десять років надій і тривоги*. [онлайн] Доступно: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2225111-slah-do-bezvizu-desat-rokiv-nadij-i-trivog.html>> [Дата звернення 5 червня 2024].
- Федорова, Г. Ю., 2022. Роль дипломатії під час воєнного стану. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 5 (25), с. 10-17. [онлайн] Доступно: <<https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1798/1766>> [дата звернення: 24.05.2024].
- Чекаленко, Л. Д. та Федуняк, С. Г., 2010. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів): підруч. для студ. вищ. навч. закл. К.: ДП «Вид. дім «Персонал».
- Чекаленко, Л. Д., 2014. Засади взаємовідносин України і Росії: Крим. *Віче: громадсько-політичний і теоретичний журнал*, 6, с. 14–16.
- Чумак, В., Донський, С., Львова, О. та Пресняков, І., 2011. Україна-2020: віз і завтра там? *Дзеркало тижня* [онлайн] Доступно: <<http://dt.ua/articles/86038>> [Дата звернення 4 червня 2024].

References

- Bohayevskyy, Yu. and Turyansky, I., 2022. Kredo yoho zhyttia [Credo of his life]. *Figures and events* [online] Available at: <<http://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2022/01/78-2021.pdf>> [Accessed 5 June 2024] (in Ukrainian).
- Burba, I., 2005. Posylennia zovnishnopolitychnoi spivpratsi-peredumova rozvytku yakisnoi novoi ukrainskoi dyplomatii [Strengthening foreign policy cooperation is a prerequisite for the development of a qualitative new Ukrainian diplomacy.] *Orange revolution: internal and external aspects*. [online] Available at: <<http://www.ya.org.ua/old/brochure/2005/05.html>> [Accessed 4 June 2024] (in Ukrainian).
- Chekalenko, L. D. ta Feduniak, S. H., 2010. Zovnishnia polityka Ukrainy (vid davnikh chasiv do nashykh dniv): pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl. [Foreign policy of Ukraine (from ancient times to the present day)]. K.: DP «Vyd. dim «Personal».
- Chekalenko, L. D., 2014. Zasady vzaiemovidnosyn Ukrainy i Rosii: Krym [Basics of relations between Ukraine and Russia: Crimea.] *Viche: hromadsko-politychnyi i teoretychnyi zhurnal*, 6, p. 14–16.
- Chumak, V., Donskyi, S., Lvova, O. and Presniakov, I., 2011. Ukraina-2020: viz i zavtra tam? [Ukraine-2020: is the visa still there tomorrow?] *Dzerkalo tyzhnia* [online] Available at: <<http://dt.ua/articles/86038>> [Accessed 4 June 2024] (in Ukrainian).
- Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy. [Declaration on State Sovereignty of Ukraine.] 1990, *Verkhovna Rada Ukrainy* [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>> [Accessed 9 June 2024] (in Ukrainian).
- Deklaratsiia pro pryntsyipy i osnovni napriamy rozvytku ukrainsko-polskykh vidnosyn, 13 zhovtnia 1990 roku [Declaration on the principles and main directions of development of Ukrainian-Polish relations, October 13, 1990]. *Verkhovna Rada Ukrainy* [онлайн] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_176#Text> [Дата звернення 5 червня 2024].
- Dyplomatychna akademiia pry MZS Ukrainy [Diplomatic Academy at the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine] *Official website of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine* [online] Available at: <<https://mfa.gov.ua/pro-ministerstvo/struktura/diplomatichna-akademiya>> [Accessed 4 June 2024] (in Ukrainian).
- Fedorova, H. Yu., 2022. Rol dyplomatii pid chas voiennoho stanu.[The role of diplomacy during martial law]. *Scientific and theoretical almanac Grani*, 5(25), p. 10-17. [online] Available at: <<https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1798/1766>> [Accessed 25 May 2024] (in Ukrainian).
- Holos Ukrainy, 2011. Hazeta Verkhovnoi Rady Ukrainy. Pershi kroky [First steps] Publication on February 15 2011 year. [online] Available at: <<http://www.golos.com.ua/article/115849>> [Accessed 1 June 2024] (in Ukrainian).
- Klimkin, P., 2017. Zasnuvannia ukrainskoi dyplomatychnoi sluzhby – ody n z naiholovnishykh rezultativ Ukrainkoi revoliutsii 1917-1921 rokiv [The establishment of the Ukrainian diplomatic service is one of the most important results of the Ukrainian Revolution of 1917-1921], *Zovnishni spravy*, 12, p. 3.
- Krasovytskyi, O., 2021. Dyplomatiia i polityka Anatoliia Zlenka. Uryvok iz knyhy. [Diplomacy and politics of Anatoly Zlenka. Excerpt from the book] *Lb.ua. An adult view of the world*. [online] Available at: <https://lb.ua/blog/aleksandr_krasovitskiy/494422_diplomatiya_i_politika_anatoliya.html> [Accessed 5 June 2024] (in Ukrainian).

- Kuleba, D., 2024. Zhorstko, bez pravyl ta bez «planu B»: sim pryntsyviv ukrainskoi dyplomatii voiennoho chasu vid Dmytra Kuleby [Hard, without rules and without "plan B": seven principles of Ukrainian wartime diplomacy by Dmytro Kuleba], *European truth*. [online] Available at: <<https://www.euointegration.com.ua/articles/2024/04/15/7183772/>> [Accessed 1 may 2024] (in Ukrainian).
- Makar, Yu., 2017. Stolittia ukrainskoi dyplomatii. [A century of Ukrainian diplomacy]. *Historical and political problems of the modern world: Collection of scientific articles*. 35-36, p. 77-94 (in Ukrainian).
- Memorandum pro harantii bezpeky u zviazku z pryednanniam Ukrainy do Dohovoru pro nerozpovsiudzhennia yadernoi zbroi [Memorandum on security guarantees in connection with the accession of Ukraine to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons] December 5, 1994. [online] Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text> [Accessed 4 June 2024] (in Ukrainian).
- Memorandum pro vzaiemorozuminnia i spivrobotnytstvo v haluzi oboronnykh ta viiskovykh vidnosyn mizh Ministerstvom oborony Ukrainy ta Ministerstvom oborony Spoluchenykh Shtativ Ameryky [Memorandum on mutual understanding and cooperation in the field of defense and military relations between the Ministry of Defense of Ukraine and the Ministry of Defense of the United States of America] Signing date: 27.07.1993 [online] Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_089#Text> [Accessed 1 June 2024] (in Ukrainian).
- Nadolenko, H., 2021. Zghaduiuchy odnogo z batkiv-zasnovnykiv ukrainskoi dyplomatychnoi sluzhby Hennadiia Udovenka.[Remembering one of the founding fathers of the Ukrainian diplomatic service, Gennady Udoenko.] *Dzerkalo tyzhnia* [online] Available at: <<https://zn.ua/ukr/international/kredo-diplomata.html>> [Accessed 4 June 2024] (in Ukrainian).
- Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen, 2022. Helsinskyi akt: 47 rokiv po tomu [The Helsinki Act: 47 years later]. [online] Available at: <<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/helsinskyi-akt-47-rokiv-po-tomu>> [Accessed 4 June 2024] (in Ukrainian).
- Polozhennia pro Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy [Regulations on the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine]. Zatverdzheno Postanovoiu Kabinetu Ministriv vid 12 lypnia 2006 r. №960 [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2006-%D0%BF#Text>> [Accessed 5 June 2024] (in Ukrainian).
- Postanova VR URSR Pro realizatsiiu Deklaratsii pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy v sferi zovnishnikh znosyn [Resolution of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR On the Implementation of the Declaration on State Sovereignty of Ukraine in the Field of Foreign Relations] (Information of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR (VVR),1991, N 5, ст. 25) [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-12#Text>> [Accessed 5 June 2024] (in Ukrainian).
- Pro Osnovni napriamy zovnishnoi polityky Ukrainy.[About the Main Directions of Ukraine's Foreign Policy] Postanova VRU 3360-XII vid 2 lypnia 1993 roku Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), N 37, ст.379. [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>> [Accessed 9 June 2024] (in Ukrainian).

- Sanktsiii proty RF[Sanctions against the Russian Federation]. Publication from April 21 2024e. [online] Available at: <<https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf>> [Accessed 25 may 2024] (in Ukrainian).
- Sitsinskyi, N., 2017. Kontseptualni pryntsyipy zovnishno-politychnoi diialnosti Ukrainy ta yii normatyvno-pravove napovnennia.[Conceptual principles of foreign policy activity of Ukraine and its regulatory and legal content.] *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 5, p. 97–104.
- Stratehiia publichnoi dyplomatii Ministerstva zakordonnykh sprav Ukrainy na 2021–2025 rr.[Public diplomacy strategy of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine for 2021–2025.] [online] Available at: <<https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Српареріі/public-diplomacy-strategy.pdf>> [Accessed 26 may 2024] (in Ukrainian).
- Todorov, I., 2014 Viina na ukrainskomu Skhodi: heopolitychni vytoky [War in the Ukrainian East: geopolitical origins] *Heopolityka Ukrainy: istoriia i suchasnist*, 2, p. 285-295 (in Ukrainian).
- Troian, S., 2017. Ukrainska dyplomatii: shliakh tryvalistiu 100 rokiv. [Ukrainian diplomacy: a journey lasting 100 years] *Foreign affairs / Polityka i chas*, 11, p. 31-34.
- Ukrainska pryzma: Zovnishnia polityka 2023. Analitychne doslidzhennia [Ukrainian prism: Foreign policy 2023. Analytical study]// NGO "Foreign Policy Council "Ukrainian Prism", Foundation named after F. Ebert. Kyiv: "Vistka" LLC, 2024. 336 p.
- UKRINFORM, 2017. *Shliakh do bezvizu. Desiat rokiv nadii i tryvoh. [The way to visa-free. Ten years of hopes and worries]* [online] Available at: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2225111-slah-do-bezvizu-desat-rokiv-nadij-i-trivog.html>> [Accessed 5 June 2024] (in Ukrainian).
- Varvartsev, M. M. (red.), 2010. *Ukraina v mizhnarodnykh vidnosynakh. Entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk. Vypusk Predmetno-tematychna chastyna: D–I [Ukraine in International Relations. Encyclopedic Dictionary-Reference. Issue Subject-Thematic Part: D–Y]*. K.: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy.
- Zinko, I., 2012. *Ukraina u novii heopolitychnii realnosti: stratehichniy poserednyk chy bufer? [Ukraine in the new geopolitical reality: a strategic mediator or a buffer?]* *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii mizhnarodni vidnosyny*, 30. pp. 113-120.
- Zlenko, A., 2010. *Pereosmysliuiuchy zovnishniu polityku Ukrainy: vazhkyi shliakh do dosiahnennia konsensusu [Rethinking Ukraine's foreign policy: the difficult path to consensus]* [online] Available at: <<http://dt.ua/articles/59267>> [Accessed 9 June 2024] (in Ukrainian).
- Kotyk, B. 2020. *Ekonomizatsiia zovnishnoi polityky nezalezhnoi Ukrainy.[Economization of foreign policy of independent Ukraine]* «*Politychne zhyttia*», 3 DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2020.3.13> [online] Available at: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/9324> [Accessed 4 June 2024] (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 10.06.2024 р.

**O.V. Mezhenska,
S.O. Vovk,
L.O. Novoskoltseva,**

UKRAINIAN DIPLOMACY: FROM INDEPENDENCE TO MODERN CHALLENGES

***Abstract.** The article analyzes the process of institutionalization and development of Ukrainian diplomacy from the moment of gaining independence to the present day and the processes of its transformation caused by such significant historical and political events as the Orange Revolution, Euromaidan, hybrid war in Eastern Ukraine, occupation of parts of Ukrainian territory and annexation of the Autonomous Republic of Crimea, and the large-scale armed aggression from February 24, 2024, to the present.*

The article highlights key stages of transformation within the diplomatic service of Ukraine: the establishment of foreign policy, the formation of national diplomatic institutes and also integration processes in international organizations. Attention is focused on the priority principles of diplomacy for independent Ukraine at its various stages.

The main achievements of Ukrainian diplomacy are highlighted, including the negotiation of important international agreements, participation in peacekeeping missions, promotion of European integration, strengthening relations with neighboring states and strategic partnerships. Attention is focused on the emergence of a new type of diplomacy - cyber diplomacy, as a synergy of the real and virtual, where traditional diplomatic methods are combined with innovative technologies to solve complex global challenges.

The challenges and problems faced by Ukrainian diplomacy on its way to asserting its place on the international stage are tracked.

The challenges for diplomacy caused by the Russian-Ukrainian war are examined in more detail. Attention is drawn to the special methods of diplomacy, which are most in demand in the modern world, and which significantly increase the authority and image of states on the international stage, and which are effective in defending national interests.

Based on the conducted analysis, conclusions are made regarding the achievements and prospects for further development of Ukrainian diplomacy, its establishment in the system of international relations in the conditions of the modern conflict-ridden globalized world. It is confirmed that diplomacy remains one of the most effective means for comprehensively building relations between states and other subjects of international relations on a long-term basis ensuring global stability, and promoting conditions for peace and human security.

Keywords: *diplomacy, multi-vector approach, military diplomacy, bilateral relations, Eurointegration, occupation, annexation, aggression, cyber diplomacy.*